

*«Ներառական կրթության ժամանակակից
հիմնախնդիրներն ու մարտահրավերները»,
Երևան 2015, էջ 45-48*

**Խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող երեխաների բառապաշարի
զարգացման հիմնական ուղղությունները ներառական կրթություն
իրականացնող նախադպրոցական հաստատություններում**

**Կարապետյան Սիրանուշ Գևորգի, լոգոպեդիայի և վերականգնողական
թերապիայի ամբիոնի մ.գ.թ, դոցենտ,**

**Կիրակոսյան Արմինե Արմենի լոգոպեդիայի և վերականգնողական
թերապիայի ամբիոնի դասախոս**

**Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական
համալսարան**

Կրթությունը կարևորագույն գործոն է, որն առաջատար նշանակություն ունի յուրաքանչյուր մարդու և հասարակության զարգացման գործընթացում: Այն հանդիսանում է ինչպես անհատի, այնպես էլ հասարակության զարգացման հիմքը: Կրթությունը ոչ միայն որոշակի մակարդակի գիտելիքներ ստանալու միջոց է, այլև սոցիալական և անհատական զարգացման վճռիչ գործոն է և հիմնական միջոցներից մեկը՝ նպաստելու մարդու համակողմանի զարգացմանը: Այս համատեքստում առավել է արժևորվում կրթության առանձնահատուկ պայմանների կարիք ունեցող երեխաների կրթության կազմակերպումը ինչպես հանրակրթական, այնպես էլ հատուկ դպրոցներում և նախադպրոցական հաստատություններում: Ներառական կրթության զարգացումը պահանջում է կրթության ողջ համակարգին վերաբերող փոփոխությունների լայն տեսանկյուն[1]: Այս համատեքստում այն հատկապես կարևորվում է, երբ կազմակերպվում է դեռևս նախադպրոցական տարիքում և ապահովում է երեխաների զարգացման, ուսուցման, դաստիարակության գործընթացի առավել արդյունավետությունը:

Հայտնի է, որ զարգացման տարբեր խանգարումներ ունեցող երեխաների ճնշող մեծամասնությանը բնորոշ են նաև խոսքի տարաբնույթ խանգարումներ,

մասնավորապես խոսքի ընդհանուր թերզարգացում, ինչն էլ բացասաբար է անդրադարձնում երեխայի ընդհանուր զարգացմանը՝ սահմանափակելով խոսքային հաղորդակցման հնարավորությունները: Այն հանգեցնում է տարբեր խնդիրների կոգնիտիվ ոլորտում, խաղային և ուսումնական գործունեության մեջ: Անշուշտ, այն իր բացասական ազդեցությունն է ունենում նաև նրանց սոցիալական հարմարվողականության վրա: Առավել հաճախ հանդիպող խոսքային խանգարումներից է խոսքի ընդհանուր թերզարգացումը, որը բնութագրվում է աղքատ բառապաշարով, խոսքի քերականական, հնչյունավանկային կառույցի ձևավորման խանգարումներով և հնչյունահնչութային գործընթացների թերզարգացմամբ: Խոսքի բաղադրամասերի թերզարգացումը խոչընդոտում է ուսումնական գործընթացի արդյունավետ իրականացմանը [2, 3, 4 և այլք]:

Ուստի այս երեխաների արդյունավետ ուսուցումն ու սոցիալական հարմարվողականությունն ապահովելու նպատակով անհրաժեշտ է դեռևս նախադպրոցական տարիքում կազմակերպել խոսքի զարգացմանն ուղղված լոգոպեդական աշխատանք: Այս համատեքստում մեր կողմից իրականացվել է փորձարարական հետազոտություն:

Բառապաշարի զարգացումը դիտարկելով որպես դպրոցական ուսուցման կարևոր նախապայմաններից մեկը, մեր կողմից արժևորվել է բառի բոլոր բաղադրիչների զարգացմանն ուղղությամբ տարվող լոգոպեդական աշխատանքը, որում առաջադրվել և կարևորվել են հատկապես հետևյալ խնդիրները.

1. խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող նախադպրոցականների բառապաշարի քանակական հարստացում,

2. բառի իմաստի հստակեցում,

3. բառի նպատակային կիրառման կարողության զարգացում,

4. բառակազմական կարողությունների ձևավորում:

Լոգոպեդական աշխատանքի հիմքում ներդրվել է մեր կողմից մշակված լոգոպեդական աշխատանքի օրինակելի համակարգը, որը ներառում է տեսական, կազմակերպչական և գործնական մակարդակները:

Տեսական մակարդակը հիմնվում է բառի և բառապաշարի ձևավորման մասին հոգեբանական և հոգեէլեկվաբանական տեսություններին, ինչպես նաև բառապաշարի

զարգացմանը նպատակաուղղված լոգոպեդական մոտեցումներին:

Կազմակերպչական մակարդակը ներառում է լոգոպեդական աշխատանքի կազմակերպման ձևերի ընտրություն, համապատասխան սկզբունքների հաշվառում և բառապաշարի զարգացմանն ուղղված լոգոպեդական աշխատանքի մեթոդների, միջոցների կիրառում:

Գործնական մակարդակը ներառում է մայրենի լեզվով մշակված հատուկ առաջադրանքներ, վարժություններ, տեքստեր, հեքիաթներ, խաղեր, ինչպես նաև դրանց անցկացման մեթոդական մոտեցումներ:

Խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող երեխաների բառապաշարի հարստացումը կատարվել է հետևյալ ուղղություններով՝

- լեզվի բառաքերականական միջոցների գործնական յուրացում,
- բառի նշանակության բաղադրիչների ձևավորում,
- բառի իմաստի հստակեցում,
- աշխատանք բազմիմաստ բառերի,
- հոմանիշների և հականիշների,
- փոխաբերական իմաստի,
- բառակազմական կարողությունների ձևավորման շուրջ:

Բառապաշարի հարստացման ընթացքում լոգոպեդական աշխատանքի տարբեր փուլերում մեր կողմից լուծվել են հետևյալ խնդիրները՝ նոր բառերի ներմուծում բառապաշար, ներմուծված բառաձևի կիրառում կապակցված խոսքի տարբեր ձևերում: Հատկապես կարևորվել է կապակցված խոսքում բառերի նպատակային կիրառման կարողության զարգացումը, որն իրականացվել է հետևյալ ուղղություններով՝ բառի նպատակային կիրառման կարողության զարգացում այուժետային նկարով պատմվածք կազմելիս, նկարագրական պատմվածք կազմելիս, պատմվածքը վերապատմելիս, ըստ իրադրության երկխոսություն կազմելիս, հանձնարարված թեմայով պատմվածք կազմելիս:

Լոգոպեդական պարապմունքների ընթացքում ստեղծվել են բազմազան իրադրություններ, որոնք ուղղված են եղել նոր բառերի յուրացմանը, ընդհանրական հասկացությունների ձևավորմանը, տվյալ իրադրությանը համապատասխան բառաձևի կիրառմանը: Այս ամենը զուգակցվել է նաև ընդհանուր ճանաչողական

գործունեության զարգացմամբ: Մեր կողմից հատկապես կարևորվել է ածականների և փոխաբերական իմաստ ունեցող բառերի ձևավորմանն ուղղված աշխատանքները: Նոր բառերի յուրացմանը զուգահեռ աշխատանք է տարվել նաև բառակազմական կարողությունների ձևավորմանն ուղղությամբ՝ բառապաշարում ներմուծված բառից նոր բառերի ձևավորում, այսպես, օրինակ, «ոսկի» բառը ներմուծելուց հետո են ձևավորվում են «ոսկյա, ոսկեգույն և այլն» բառերը:

Երեխաների բառապաշարի հարստացմանն ուղղված լոգոպեդական պարապմունքները մեր կողմից զուգակցվել են առարկայագործնական գործունեության տարբեր ձևերի հետ՝ սայլիկացիա, ծեփակերտում, նկարչություն, խճանկարով աշխատանք և այլն, ինչը նպաստում է նաև մատների նուրբ շարժողականության զարգացմանը [5]: Պետք է նշել նաև, որ այս պարապմունքներն աչքի են ընկնում իրենց հուզականությամբ՝ երեխան ավելի հաճույքով է մասնակցում լոգոպեդական պարապմունքին և այն զուգակցում խոսքով, ինչն էլ յուրովի նպաստում է բառապաշարի հարստացմանը, բառի իմաստի հստակեցմանը, բառի նպատակային կիրառման կարողության զարգացմանը:

Խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող նախադպրոցականների բառապաշարի հարստացման նպատակով արդյունավետորեն կիրառվել են նաև հեքիաթներ՝ ուղղված բառի հոմանիշային և հականիշային հարաբերությունների զարգացմանը, բառի փոխաբերական իմաստի ձևավորմանը, հատկանիշ ցույց տվող բառերի ձևավորմանը, հեքիաթների հերոսների օրինակների վրա վերլուծվել են մարդկային հատկանիշները:

Այսպիսով, խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող երեխաների բառապաշարի զարգացմանն ուղղված լոգոպեդական աշխատանքի ներկայացված ուղղությունները միտված են զարգացնելու խոսքի ընդհանուր թերզարգացում ունեցող երեխաների խոսքը և մասնավորապես բառապաշարը, ինչն էլ յուրովի կնպաստի և կապահովի հետագայում դպրոցում արդյունավետ ուսուցմանը:

Օգտագործված գրականություն

1. Բաց ֆայլ ներառական կրթության մասին - Եր., 2004

2. Кондратенко И. Ю. Формирование эмоциональной лексики у дошкольников с нарушениями речи /Выявление и преодоление речевых нарушений в дошкольном возрасте.- М. 2005, С. 38-43
3. Ковшиков В. А.Экспрессивная алалия.- М., 2001.
4. Коновалова С. Н. К вопросу о формировании предикативной лексики у старших дошкольников с общим недоразвитием речи. /Дефектология 2004 -№5,С. 50-55.
5. Кольцова М. М.Ребенок учится говорить М. 1973.